

Sağlık, Beslenme ve Eğitim*

Dr. Süleyman KAYNAK**

Dr. Nejat AKAR***

Ankara Tabip Odası Eğitim Bürosu

Eğitim, daha önceki kuşakların yarattığı birikime, yeni kuşakları hazırlıyorken kullanılan, düzenli, bilinçli ve amaçlı bir uygulama sürecidir. Sağlık ve onun ön koşulu olan beslenme olgusu da, bu bireylerin, biolojik varlıklarının olabildiğince kusursuz olmasına hizmet eden ve bir anlamda insanları organik olarak yeniden üretmeyi amaçlayan hizmetlerdendir.

Eğitim, besleme ve sağlık olgularının ve bunlar arasındaki ilişkileri, soyut ve düzenin alt yapısal öğelerinden kopuk olarak ele almak olanaksızdır. Bunun nedeni, altyapının, bu tür olguların biçimlenmesinde çok belirgin etkilere sahip olmasıdır. Hiç kuşkusuz burada, düzenin hangi amaca yönelik olduğu ve bu amacını gerçekleştiriyorken kullandığı yöntemler önemlidir. Böylece düzen, altyapısal özellikleri nedeni ile gereksindiği insan tipini de sağlık, eğitim gibi hizmetlerle biçimleyip yaratmayı deneyecektir.

O halde, bu hizmet biçimi de, düzenin kendi varlığını sürdürmek için, altyapısal öğelerin amacına uygun insan üretmek anlamındadır. Gerçekten de bireyi, biolojik bir varlık olarak üretmenin ön koşulu olan sağlık ve onun temel gereği olan beslenme ile insanı sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan daha önceki kuşakların birikimine, hem de düzenin altyapısal özelliklerine uygun olarak biçimleme süreci olan eğitim, düzenin, sömürüye dayanıp dayanmadığına göre nicelik ve nitelik değiştirmektedir.

Bu nedenle, sömürüye dayanan düzenlerin, kendi varlıklarını sürdürmede, başlıca eğitim, beslenme ve sağlık gibi hizmetleri araç haline getirdikleri izlenirken, sömürsüz düzenlerde de bireyin daha bilinçli ve verimli olarak kendi düzenine katkıda bulunması, yine eğitim ve sağlıkla onun ön koşulu olan beslenme olgularının aracılığı ile gerçekleşmektedir.

Sonuçta, mevcut düzenin gereksinimlerine ve koşullarına göre topluma nitelikli bir beslenme olanağı, yeterli bir sağlık hizmeti ve

* Bu yazının tamamı 1978-Şubat tarihinde TÖB-DER tarafından düzenlenen Demokratik Eğitim Kurultayına Ankara Tabip Odasını temsilen sunulmuştur.

** Zonguldak Sosyal Sigortalar Hekimi,

*** Ankara Tıp Fakültesi Çocuk Kliniği Asistanı.

gerçekçi bir eğitim sistemi verebilmekte, ya da düzenin gereklerine uygun olarak, bu olanakların tümü kısıtlanabilmektedir. Hiç kuşkusuz, bu olguların hep birlikte nitelik kazanmaları, ya da yitirmeleri, hem doğrudan doğruya aralarındaki sıkı ilişkiler sonucunda, hem de tek tek düzenin altyapısından etkilenmeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Beslenme-Sağlık-Eğitim ilişkileri :

Öteden beri değindiğimiz gibi beslenme, sağlıklı olmanın en önemli önkoşullarından birisidir. Biyolojik varlığın normal gelişmesi ve işlevlerinin yerine getirilebilmesi için, besinlerin organizmaya yeterli, dengeli, ve nitelikli olarak alınması gerekmektedir. Beslenme kavramından söz ederken, bir yandan hücre ve dokuyu oluşturacak yapı taşlarının karşılanması, bir yandan da normal yaşamın sürdürülmesi için organizmaya gerekli enerjinin karşılanmasını sağlayacak besinlerin alınmasını kastediyoruz. Çünkü bu düzenlemenin yapılmaması, organizmada, beslenme bozuklukları ve sonuçları diye özetlenebilecek istenmeyen bir çok sağlıksızlık göstergelerinin ortaya çıkmasına neden olur. Ayrıca beslenme ile sağlık arasındaki ilişkiler, besinlerin üretimi, nakli, depolanması, pazarlanması ve mutfaktan organizmaya alınmaya dek çeşitli düzeylerde yoğun şekilde sürer. Ve bu örgütlenme, temelde, düzenin toplum beslenmesine verdiği önemi yansıtan bir ölçüt olarak da kabul edilebilir.

Beslenme yetersizlikleri, insan organizmasında hemen her yaşta, ortaya çıkabilir. Ama bu beslenme yetersizliklerinin en belirgin olarak görüldüğü dönemler bebeklik ve okul öncesi çocukluk çağlarıdır.

Beslenme bozuklukları karşımıza kimi kalori eksikliği, kimi protein eksikliği, kimi zaman da her ikisinin birlikte olması ile çıkmaktadır.

Beslenme ile sağlıklı gelişim arasındaki ilişkinin varlığı öteden beri bilinmektedir. İyi beslenmiş organizmanın enfeksiyona yakalanma oranı düştüğü gibi iyi beslenmiş organizmada hastalıklar daha hafif seyredir. Bebeklikten itibaren iyi beslenmemiş ve beslenme bozukluklarına yakalanmış çocuklarda ileri yaşlarda boy kısalığı, kafa çevresinin küçük olması gibi durumlar saptanmıştır. Bunlar çocukluk döneminde geçirdikleri beslenme bozukluğunun izlerini yaşamaları boyunca taşımaktadırlar. (Tablo. 1)

Bütün bunların dışında, hastalıkların topluma yükleyeceği yük, ekonomik kaynakların harcanması, ilaç, hastane yatakları v.b.) ve işgücü ile iş günü kaybı da burada sayılmalıdır. Gerçekten de beslenme yetersizliklerinin belirgin olduğu ve sağlık hizmetlerinin yetersiz

götürüldüğü ülkemizde 1976 yılında 2.787.219 işgünü yitirilmiştir. Ayrıca sağlıksız ve iyi beslenmemiş kişilerdeki verim düşüklüğü de kayda değer ölçülerdedir.

Beslenmenin, sağlıklı olmanın bir koşulu olduğunu kabul ederek, beslenme ve sağlık arasındaki bütünlüğün, eğitime olan etkileri ve eğitim olgusunun da bu bütünlüğe olan etkileri ortaya konulabilir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, merkezî sinir sistemi ve davranış şekilleri ile beslenme yetersizliği arasında belirgin bir ilişkinin varolabileceğini ileri sürmektedir. Bazı beslenme bozukluklarında nörolojik ve psikolojik aksaklıkların görülmesi, bu konuya eğilinmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin protein yetersizliğine görülen apati; pellegranın ileri dönemlerinde görülen demans; pridoksin yetmezliğinde çocuklarda görülen epileptik ataklar; folik asit yetmezliğinde ortaya çıkan zekâ geriliği, demir eksikliği olan çocukların idrak yeteneklerinin azalması, beslenme ile zekâ arasında varlığı ileri sürülen ilişki için somut kanıtlar olarak gösterilebilir.

Bu bulgularla, dengesiz ya da yetersiz beslenme ile vücuda alınamayan besin unsurlarının, gerçekte merkezî sinir sistemini etkileyen bazı biomoleküler olaylarda payı olduğu ve böylece beyin işlevlerinin salt bir çevresel algılama ve bu algılarla bir bileşime varma dizisi gibi düşünülemeyeceği ortaya çıkmıştır.

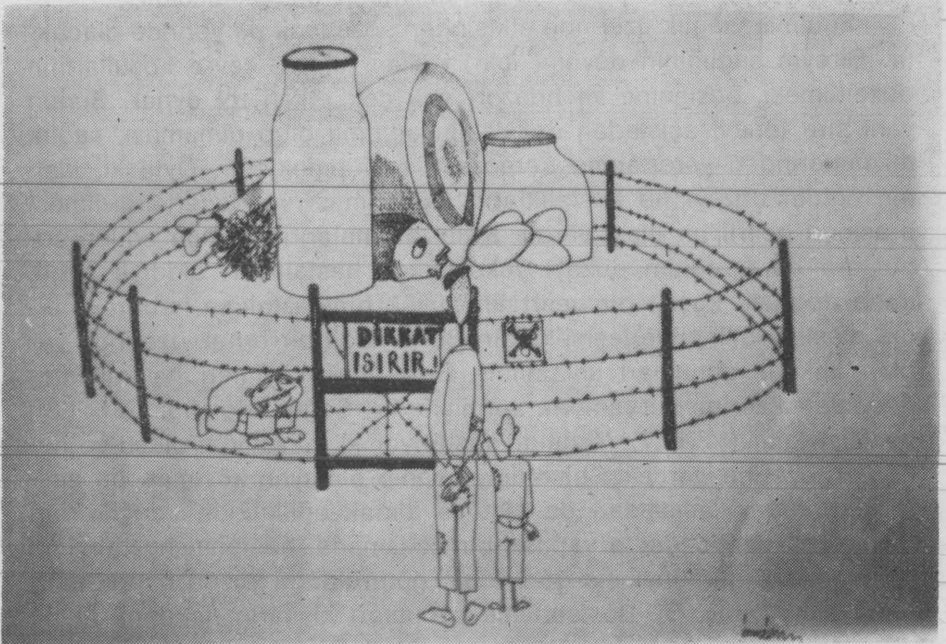
Beyin dokusunun gelişimi ana rahminde başlar ve bu gelişim hızı, doğumdan önceki iki ayda en yüksek düzeye varır. Beyin gelişimi doğumdan sonra da sürer ve dört yaşındaki bir çocukta % 80-90 oranında tamamlanır. Beynin gelişme dönemlerinde özellikle protein ve mielin sentezi artmaktadır. Mielin, beyin hücrelerinin oluşması için gerekli bir elemandır. Bir araştırmacı da «Bellek ve öğrenme gücü, gerçekte, kimyasal olaylardan oluşmaktadır» der. Öğrenme ve belleğin DNA ve RNA ile protein kompleksleri aracılığı ile olduğunu ileri süren bir otör, bazı protein sentezini engelleyen ilaçlarla, hayvanlarda öğrenme yeteneğinin köreltilebileceği savını kanıtlamıştır. Buradan çıkarılacak olan sonuç, beyin dokusunun gelişmesi ve daha da önemlisi, normal işlevini sürdürebilmesi için proteinlerin mutlak bir gereklilik olduğu ve bunların besinler içinde alınmasının zorunluluğudur. Gerçekten de, beslenmenin bozuk ve yetersiz olduğu toplumlarda, yalnızca bedensel gelişimin değil, aynı zamanda öğrenme, algılama, ve kavrama gibi beyinsel işlevlerin de hem genç, hem de yetersiz olarak geliştiği bilinmektedir.

Bütün bunlar, beslenmesi yetersiz toplumların yalnızca bedensel açıdan sağlıksız olduklarını değil, aynı zamanda, bilinç kazan-

ma ve eğitim olgusundan yararlanma bakımından da büyük kayıplara uğraya geldiklerini gösterir. O halde, bir toplumun sömürüye açık, kolay güdülen ve başkaldırmaya eğilimsiz bir yapıya sahip olmasındaki temel etmenlerden birisi de yetersiz beslenmesi olmaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da eğitimin zekâ gelişimi ve öğrenme yeteneğini etkilemesidir. Gerçekten de sosyo-ekonomik olarak düşük düzey gösteren toplum kesimlerinde, beslenme yetersizliğinin daha sık olarak görüldüğü bilinmektedir. O halde, beslenme olayında bir yandan besinleri satın alma gücü etkili olurken, bir yandan da besinlerin seçim ve kullanılma biçimleri gibi konularla kültürel düzeyin ve eğitimin de belirgin etkileri olduğu bilinmektedir.

Kimi bilim adamları, çevresel uyarıların, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan kesimlerde az olmasından ötürü, bu kesimlerde öğrenmenin olumsuz yönde etkilendiğini belirtmektedirler. Yapılan bir çalışmada, beslenme koşulları bakımından, farklı koşullarda yetiştirilmiş olan kardeşlerin, zekâ düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu kardeşlerin zekâları arasındaki farklılaşmanın iki ile beş yaşlar arasında geçerli olduğu bildirilerek, bu çocuklara bir yandan yeterli çevresel uyaran veriliyorken, bir yandan da beslenme koşulları düzeltilirse, bu yaşlardan sonra, diğer kardeşleri ile aralarında oluşmuş bulunan zekâ farklılığının ortadan kalktığı gösterilmiştir. Bu da göstermektedir ki, çevresel faktörler ve bu arada

çocuğun çevresinde yaratılan kültürel ortam, zekâ gelişiminde etkili olmaktadır. O halde, çocuğun eğitime önem verildiği takdirde, zekâ bölümlenmesinde somut yükselmeler elde etme olanağı vardır.

Sonuç olarak, beslenme olgusunun, verilen eğitimi en iyi bir şekilde alabilecek biolojik bir zemin yarattığı; buna karşılık, eğitimin de hem beslenmede etkili olan üretim-tüketim zincirinin sağlıklı kurulmasında, hem de bireysel ölçekte beslenme ile elde edilmiş olan biolojik zeminin daha da yetkinleşmesinde çok belirgin etkileri olduğu söylenebilir.

Aynı zamanda eğitimin beslenme üzerine de etkisi vardır. Bireyler besinlerini seçerken değişik etkiler altındadırlar. Bu etkiler iç güdüsel olabildiği gibi, toplumun alışkanlıkları, inançları, gözlemleri ve çevre koşullarıdır.

Gerçekte iyi bir beslenme bilgisi ile ucuz, uygun ve yeterli bir beslenme sağlama olanağı vardır. Önemli olan, toplumda yaygın olan bazı yanlış değer yargılarının düzeltilmesi ve gerekli olan beslenme bilgisinin toplum bireyelerine verilmesidir.

Ülkemizde tüketilen hayvasal proteinin kaynağı olarak bilinen köylerde, bu tüketimin en az oranda bulunması tablo. 2'de gösterilmiştir. Bu, gerçekte tüketim toplumlarının bünyesinde yatan, ürünün pazara çıkarak değer kazanması ve bazı gereksinimlerin besinden kesilerek yapılması olgusunu doğurur ki, bu da hayvasal protein tüketiminin köylerde az olmasının bir nedenidir. Ama bir diğer neden de, hayvasal proteinin gerekliliğinin bilinmemesidir.

Eğitimin, sağlık üzerinde etkisinden söz etmek de yerinde olacaktır. Bireyin sağlığının devamı için, kişisel hijyen, çevre koşullarının düzeltilmesi, beslenme ve benzeri pek çok etken rol oynar. Bunun yanı sıra tedavi açısından da kişinin eğitilmiş olup olmaması, sağlık hizmetlerinden yararlanma derecesini belirlemektedir. Öyle ki, kişinin eğitim düzeyi ile hastalıkların algılanması ve değerlendirilmesi arasında belirli bir ilişki vardır. Kitle taramalarından elde edilen sonuçlara göre, eğitim düzeyi yükseldikçe hastalıkları ciddiye alma, daha doğrusu küçük bir belirtinin büyük bir hastalığın habercisi olma olasılığı bilinci yerleşmektedir. Bu konuda bir örnek üzerinde yapılan anketin sonuçları anlamlıdır. Beşikdüzü köylüleri hastalıkların nedenleri üzerine şu yanıtları vermişlerdir. Soğuk algınlığı (% 41.3), ve Allah bilir (% 12.7). Yanıtlar gösteriyor ki, hasatlığın oluşu ve nedenleri üzerine gerçekçi bir bilgiye sahip olmayan köylüler, bu hastalıkları tedavi açısından da ciddiye almak eğiliminde değildiler. Gerçekten de Yozgat'ta yapılan bir çalışmada, hastanın hastalığının devam ettiği gün sayısına göre kime götürüldüğü yüzde olarak saptanmıştır. (Tablo. 3). Bu istatistik sonuçları kişilerin ne denli hasta

olurlarsa olsunlar, büyük çoğunlukla hastalığının ne olduğunu dahi bilmemekte ve onu önemsememekte olduklarını göstermektedir. Bu bir anlamda, biyolojik bakımdan sağlıklı koşullar içerisinde yaşama-ya tutsak edilmiş kitlelerin eğitim bakımından da ilkel ölçülerde tutulmaları, giderek onları ölüme mahkûm etme anlamına gelmektedir. Gerçekten de, eğitimle sağlık arasındaki sıkı ilişkiler, bu konuda devletin sorumsuz davranması suçunda büyük emek yığınlarının yitirilmesine yol açmaktadır. Eğer, bu sıkı ilişkiler, gerekli hizmeti yeterli bir biçimde vererek olumlu yönde işletilmiş olsa, eğitilmiş ve sağlıklı bir toplum yaratılması olasıdır.

Eğitim, Ücret, Beslenme İlişkileri :

Eğitim içerik olarak değil de, yalnızca biçim olarak ele alındığında bile, bu olanaktan yararlanma oranının gelir düzeyi ile koşut bir yükselme gösterdiği ortadadır. Gerçekten de eğitimin doğrudan doğruya paralı olduğu ileri sürülen kapitalist ülkelerde olsun, ya da parasız olarak verildiği söylenen Türkiye tipi toplumlarda olsun, eğitim olanağından yararlanmak, bir gelir sorunu olmaktadır. Bunun nedeni örgün eğitimin öğrenciyi gelir sağlamaktan alıkoyması ve ailesinin desteği ile uzun yıllar okuyabilir olmasıdır. Bunun ilginç bir göstergesi eğitimin uzunluğu ile baba meslekleri arasındaki ilişkiyi gösteren Tablo. 4'tür. Burada gelir düzeyi düşük olan aileler bu düzeyi yükseltmek için, çocuklarını, mümkün olduğunca erken olarak emek ordusuna katmayı yeğlemektedirler. Bunun ötesinde, devletin nitel olarak bile toplum talebini karşılayamaması, ayrıcalıklı eğitim kurumlarının ortaya çıkmasına ve sonuçta devletin eğitime yapmış olduğu yatırımdan, belli kesimlerin yararlanması durumu ortaya çıkmaktadır. Açıkçası, gelir düzeyi, çocuğuna yatırım yapabilecek ölçüde olan kesim, bu olanaklardan yararlanabilmekte, bunun dışındaki büyük yığınlar eğitim dışı kalabilmektedirler. Böylece, konuya yalnızca örgün eğitimin nesnel yapısı açısından bile yaklaşıldığında; gelir düzeyinin, eğitim olanağından yararlanma şansını belirleyen en önemli etken olduğu söylenebilir.

Ücretin beslenme olanaklarını belirleyen temel faktörlerden birisi olduğu bilinmektedir. Kişinin yeterli beslenebilmesi için, gerekli besinlere, aldığı ücretin yeterli bir bölümünü verebilmesi gerekmektedir. Burada, hem ücretin mutlak miktarı, hem de beslenme dışındaki harcamaların miktarı etkindir. Örneğin ülkemizde konut masrafları ücretin büyük bir bölümünü götürürken, tüketim alışkanlıkları da toplumun çarpık yapısına uygun olarak gerekli ve yararlı ilkesinden kopuk bir şekilde oluşmaktadır. Bunun sonucunda geniş yığın-

lar, zaten düşük olan ücretlerinin büyük bölümünü, toplumun koyduğu tüketim kuralları doğrultusunda bitirince, beslenme olayı önce nitelik, sonra da nicelik olarak kayıplara uğramaktadır. Hiç kuşkusuz alınan ücretlerle beslenme için zorunlu olan besin maddelerinin fiyatları arasındaki dengesizlik, bu konuda en önemli etken olmaktadır. O halde, ücret-beslenme ilişkisi ele alınıyorken, buradaki sömürünün iki boyutlu olduğu unutulmamalıdır. Bir yandan artı değeri geniş tutmak için ücretler kısıtlanırken, bir yandan da aşırı kârlar elde eden kesimin, besin örgütlenmesini istedikleri gibi biçimleyebilmesi söz konusu olmaktadır. Sonuçta beslenemeyen, bu nedenle sağlığı kolay bozulan, üstelik eğitim konusunda yatırım yapılmamasından ötürü mevcut potansielinden gereken biçimde yararlanamayan ve bütün bu nedenlerle de kolayca sömürülebilen, sömürüye açık kitleler yaratılmış olmaktadır. Burada, Türkiye'de uygulanan asgari ücret uygulamasından da söz etmek gereklidir. Tablo. 5'de görüldüğü gibi asgari ücretlerle, günün koşullarına göre verilmesi gereken ücretler arasında giderek artan farklılık dikkati çekicidir. Burada ortaya çıkan bulgular beslenmenin en bilinçli biçimde uygulanması halinde bile, elde edilen ücretlerle yeterli beslenilemeyeceğinin anlaşılmasıdır.

Eğitim, bir anlamda emeğin nitelikli hale gelmesi demektir. Nitelikli emeğin elde edilmesinde yapılan yatırımlar ve bu yüzden de nitelikli emeğin konma güçlükleri, bu emeğin karşılığı olan ücretin yüksek tutulmasına yol açar. Nitelikli emeğe gereksinmesi olmayan ilkel teknolojinin uygulandığı ülkelerde bile emeğin niteliği ile ilgisiz bir şekilde istihdam edilmesine karşın, kural olarak, ücretin yüksek tutulması benimsenmiştir. Bu Türkiye'de, personel yasası uygulaması ile somutlaştırılmıştır. Aynı ilişki çok sınırlı ölçüde de olsa işçi kesiminde de geçerlidir.

Düzenin Altyapısal Özellikleriyle Beslenme, Sağlık, Eğitim Olgularının Etkileşimi :

Beslenme, sağlık ve eğitim arasında yukardan beri sözünü ettiğimiz yoğun ve karmaşık ilişki, bilimsel kanıtlarla gösterilebilir. Ancak üstünde durulması gereken çok önemli bir sorunda, burada söz konusu olan olguların, düzenin altyapısına göre biçimlenebilir olmasıdır. Bunun anlamı, kapitalist sistemde bu olgular birer sömürü aracı haline getirilirken, sömürünün kaldırıldığı düzenlerde, insanın daha insanca, daha verimli ve mutlu yaşaması olanağı yaratan hizmetler haline getirilebilmesidir. Bu nedenle konuya, sömürü ölçütü

işğinde ve farklı altyapısal özellikler açısından da yaklaşmak gereklidir.

Gerçekten de yalnızca ileri kapitalist düzendeki beslenme, sağlık ve eğitim olgularıyla, sosyalist düzenlerdeki beslenme, sağlık, eğitim farklılaşmıyor, geri kalmış kapitalist düzendekiler bile belirgin farklılıklar gösteriyor.

Kapitalizmde gerçek amaç, sermaye birikimini olabildiğince sağlamaktır. Yani kâr ya da en yüksek artı değer, düzenin işletilmesindeki temel amaçtır. O halde, üst yapısal kurumlarda en geniş artı değeri yaratma yönünde biçimlenecektir.

İleri kapitalist ülkelerde artı değeri en geniş tutma yöntemi, mümkün olan en ileri teknoloji ile, bu teknolojiye uyum gösterecek, onunla karşılıklı etkileşim içine girebilecek ölçüde nitelik kazanmış emekten yararlanmaktadır. Böylece, «Gerekli Emek Süresi» olabildiğince kısaltılarak, yoğun bir artı değer yaratımı anlamına gelen «Ek Emek Süresi» uzatılmış olacaktır.

O halde, ileri kapitalizmde gereksinilen insan emeği, bir yandan ileri teknoloji ile etkileşerek onun gelişmesini sağlarken, bir yandan da ulaşılan teknolojik aşamada onunla uyum gösterecek olan yüksek nitelikli bir emektir.

İşte sağlık ve onun ön koşulu olan beslenme ile eğitim hizmetleri, bu tür emeği biçimleme ödevini üstlenmişlerdir.

Yaratılan artı değerın küçük bir oranına denk olmasına karşın, mutlak değer olarak, bireyi, istediğince tüketebilecek yetenekte donatan ücret, iyi bir beslenme olanağını kişiye verecektir. Beslenme örgütlenmesinde de kullanılan teknoloji ile topluma verilen eğitim biçimi, beslenme olayını, en uygun koşullara getirebilmiştir. Açıkçası, ekonomiyeye nitelikli emek olarak girmesi beklenen bireyin, biolojik varlığını en iyi şekilde oluşturması için her türlü olanak yaratılmıştır. Yani hem beslenme olanakları, hem de koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini en iyi düzeylerde vermeye çalışan düzen, nitelikli emeğin, en sağlıklı olması amacıyla, bu konudaki uygulama ve örgütlenmelere özel bir özen göstermiştir.

Nitelikli emek, belli bir doğrultuda, yoğun olarak yapılmış eğitimin sonucu olarak oluşacaktır. İleri kapitalist düzen, bu konuda da bireye her türlü olanağı hazırlayacak şekilde davranmıştır. Böylece ekonominin gereksindiği emek tipini kalıplayabilmek için, mükemmel bir nesnel dünya yaratılmıştır.

Böylece doğumdan itibaren bireye, hem biolojik varlığını, hem de emeğinin niteliğini geliştirebilmesi için, her türlü olanak sağlanmış olmaktadır. Ancak bütün bunlar, aynı zamanda, bir yandan dü-

zenin kendi ölçülerinde işlemlerini sağlarken, bir yandan da kendini korumasını kolaylaştırmaktadır.

Düzenin işlemlerini kolaylaştırmaktadır, çünkü bu hizmetler sonucunda ortaya çıkan emek, hem amaç olan en geniş artı değeri yaratırken hem de teknolojiyi daha ileri noktalara taşıyabilmektedir.

Düzenin sürmesini kolaylaştırmaktadır, çünkü verilen beslenme de, sağlık da, eğitim de soyuttur.

Beslenme soyuttur, çünkü iyi beslenerek sağlıklı bir beden gelişmesine sahip kılınan bireylerin bu sağlığı, ne sömürdüklerini kavramaları ve toplum sorunlarına eğilmeleri için zemin olabilmektedir, ne de yaşadıkları düzenin çarpıklıklarını algılayabilmektedir. İyi beslenerek geliştirilen beyinler, sanki daha kolay inandırılıp daha çok sömürülebilmek üzere sağlıklı hale getirilmişlerdir. O halde, verilen nitelikli beslenme hizmeti ve onun yanısıra verilen uygun sağlık hizmetleri, yalnızca işleyen ekonominin gereksindiği sağlıklı emeği oluşturmaktadır. O halde, bu beslenme ve bu sağlık, toplum sorunlarının kavranması, sömürünün kaldırılması ve sistemin çarpıklıklarının ortaya konarak çözümlenmesi bilincine bir zemin olmadığına göre soyut olarak nitelenebilir.

Eğitim de soyuttur, çünkü verilen eğitim son derece modern yöntemlerle ve büyük yatırımlarla toplumun her katına ulaştırılıyor olsa da, içerik olarak, düzenin çarpık yanlarını gizleyen, onu eleştirebilecek bilincin gelişmesini önleyen ve giderek sömürüldüğünü kavrayamayan, kolayca güdülebilen ve başkaldırmayan insanlar yetiştirmektedir. Açıkçası düzen, kendi varlığını sürdürürken, eğitim aracılığı ile kendini korumakta, üstelik bu yolla altyapının gereksindiği nitelikli emeği oluşturup, eğitimi iki yanlı olarak kullanabilmektedir.

Bunun ötesinde, verilen bu yoğun sağlık ve eğitim hizmetleri giderek, bireyin, düzene güven duyabilmesini kolaylaştırmakta ve kendisine bu olanakları sağlayan düzene karşı sevgisi pekişmektedir.

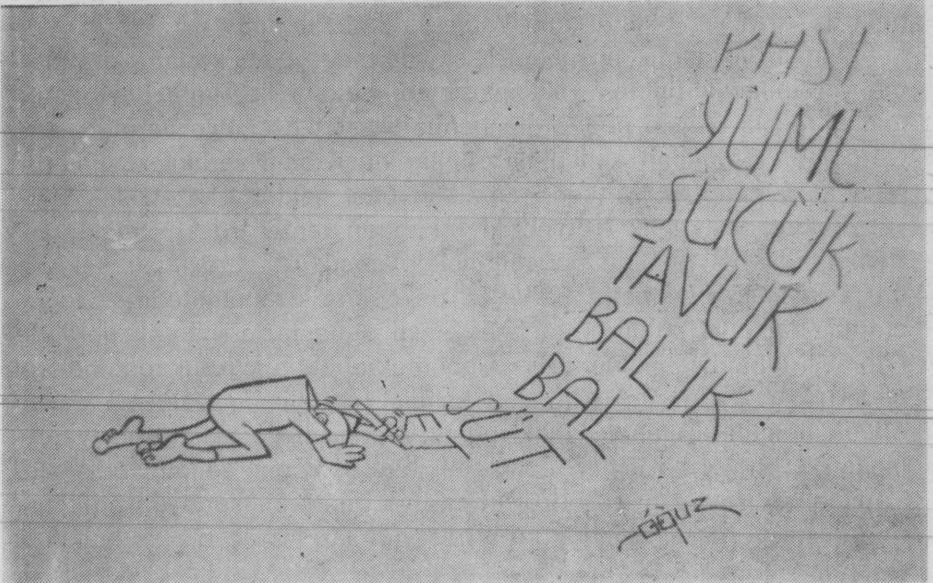
İleri kapitalist ülkelerde uygulanan modern sağlık hizmetleri, belli bir yatırım sonucunda elde edilmiş olan, ve yitirdiği takdirde yerine konması pahalı olan nitelikli emeğin korunması görevini üstlenmiştir. Bu uygulama özel ya da resmî sigortalar aracılığı ile tekelci bir aşamaya getirilmiş, böylece yaratılan sağlık ekonomisi de ayrı bir sömürü zemini haline getirilmiştir.

Sonuçta, soyut nitelikli sağlık, beslenme, eğitim ve benzeri olanaklar biçimlenen bireyin yaşamı, zorunlu olarak bir tek boyuta indirgenmiştir. Olabildiğince emek üretmek ve bunun karşılığı olarak aldığı ücreti tüketmekten ibaret olan bu boyut, zaman içerisinde «YABANCILAŞMA» sorununu yaratmaktadır.

Yabancılaşma sorunu, bu boyutun dışında yeni bir düzen arayışının nedeni olmakta, ve bilinçsiz olan, sınıf mücadelesi ve toplumsal sorunlardan soyutlanmış olan birey, bu arayışını çoğu kez bireysel ölçekte yapmayı deneyecektir. Alkolizm, uyuşturucu madde kullanımı, küçük yaşlarda suç işleme, anormal seks, ya da intihara uzanan bunalımların kaynağında, her halde insanı biçimliyorken kullanılan yöntemlerin, düzen tarafından soyut hale getirilmesinin bir payı vardır. Yaşamı algılayarak kendine sunulmuş tek boyutla yaşamı yabancılaşmaya başlamış olan birey, o ana dek ne kadar iyi beslenirse beslensin, ne kadar mükemmel sağlık hizmetlerinden yararlanırsa yararlansın ve ne kadar diploma sahibi olursa olsun, bu noktadan ötede kendini sifıra indirgeyebilmektedir.

O halde, bu bireylerin yaptığı şey, ya da bu düzeyde nitelik kazanmış emeklerini ileri teknoloji ile birleştirip, bu dünyaya yığıp gitmek olmaktadır. İnsan, amaç olan artı değerın bir aracı haline getirilmiş ve bir emek makinası durumuna sokularak, en yoğun şekilde sömürülmüştür. Bu sömürü de eğitim, beslenme, sağlık ve benzeri hizmetlerde en temel araçlar haline getirilmiş olmaktadır.

Geri kalmış kapitalizmde ise sözünü edegeldiğimiz olguların işlevi ileri kapitalizmdekine oranla farklı olmaktadır. Hiç kuşkusuz, bu farklılıkta dış sömürünün önemli bir payı vardır. Geri kalmış kapitalizmde de asıl amaç artı değerın mümkün olduğunca yüksek tutulmasıdır. Yalnız bunu yapıyorken kullanılan yöntemler, ileri kapitalizm-

den daha farklıdır. Zira kullanılan ilkel teknoloji ve niteliksiz emekle bir yandan ek emek süresi arttırılırken, öte yandan da ücretlerin düşük tutulmasıyla, artı değer genişletilmesi yolu tutulmuştur. Ek emek süresinin arttırılması ve ücretlerin düşük tutulması, ancak, talebe oranla çok yüksek bir emek arzının varlığı halinde mümkündür. Bu ise, iş gününün uzatılması, bir kişiye daha çok kişinin işinin yaptırılması, çocukların üretime çekilmesi, küçük üreticilerin yıkımı ve işsizleştirilmesi gibi yöntemler kullanılarak yaratılan büyük bir «yedek sanayi ordusu» ile sağlanır.

O halde, burada, altyapının gereksindiği emek, niteliksiz emek olduğuna göre, beslenme, sağlık ve eğitim gibi hizmetler de buna göre biçimlenir. Yani yapılan eğitim yalnızca biçim açısından ve o da yetersiz ölçülerde olmak üzere uygulanır. Zira, nitelikli emek gereksinmesi büyük değildir. Sağlık hizmetleri de niteliksiz emek, yedek sanayi ordusu nedeni ile kolayca yerine konabilir özellikte olması yüzünden, niteliksiz emeği komuma amacına yönelmez. Burada sağlık, yalnızca belli bir kesimin yararlanabildiği ve belli kesimin kazanç kaynağı yapabildiği bir meta haline gelir. Ayrıca beslenme, konut, giyim, ulaşım v.b. gibi örgütlerden yararlanma gibi pek çok olanak da, doğrudan, ücretin fonksiyonu durumuna sokularak altyapının gereği olarak belli standartlarda tutulan ücretlerin yararlanamayacağı, ya da yeterince yararlanamayacağı hizmetler haline getirilir.

Ancak, bütün bunlar bir tesadüf değildir. Zira bu hizmetlerin yetersizliği sermayeye bir kayıp değil, tam tersine yatırımları bu konularda azaltmış olduğu için yarar sağlamaktadır.

Eğitim ve sağlık hizmetleri hem sermayeyi bu konuda örgütlemeye yapabilecek güçten yoksun olması nedeni ile, hem de altyapı için gereksiz olması nedeni ile henüz tekelci aşamaya varmamıştır. Gerçekten de açılan ayrıcalıklı okullar nasıl belli varlıklı kesimlerin rekabet gücünü belirlerken, tamamen özel sektörcü özellikler taşıyan hekim de, sağlık alanındaki rekabetin temel ögesi olmaktadır. Hekim, rekabet gücünü çoğaltabilmek amacı ile sürekli bir şekilde ihtisaslaşmakta ve hatta kariyerize ünvanlara özenmektedir. Doğal olarak, daha iyi eğitimi alabilmek nasıl daha fazla masrafı gerektiriyorsa, daha iyi sağlığı satın alabilmekte daha yüksek ödemelere neden olmaktadır. Sonuçta, geri kalmış kapitalizmin yapısına genel olarak bakacak olursak, sanki geniş yığınlar hiç bir yatırım yapılmaksızın büyük bir emek potansiyeli olarak kabul edildiği anlaşılır. Yapılan tek şey, artı değeri arttırmak ve geniş bir sermaye birikimine yol açabilmek için, yine bu geniş yığınların araç olarak kullanılmasıdır.

Ancak, sonuçta hem biyolojik varlıkları son derece sefil koşullarda bulunan ve hem de sosyal, siyasal bakımdan yetersiz bilinçde ve böylece kolayca sömürülen, sömürüldüğünü kavrayamayan, başkaldırmayan büyük kitleler yaratılmakta ve bol bol sömürülmektedir. Görüldüğü gibi eğitim de, beslenme de, sağlık da bu kitleleri belli kalıba sokarken kullanılan temel araçlar olmaktadır.

Oysa özlenen sömürsüz bir altyapı; beslenme, eğitim ve sağlık gibi olguları kapitalist sistemdeki en yüksek artı değer amacına yönelik araçlar haline getirmek yerine, amaç olan insanın, daha bilinçli, daha mutlu bir yaşam ve düzen oluşturmada temel öğeler haline getirilmesini sağlayabilecektir. Bireyin, en geniş bir şekilde bilinç, kültür ve yeteneklerini geliştirebilmesi amacıyla, onun sağlıklı bir biyolojiye ve yeterli bir eğitime sahip olması yine sömürüye dayanmayan altyapı tarafından gerçekleştirilebilecektir. Bu öğelerle elde edilen nitelikli emek, bir yandan teknolojiyi geliştirirken, bir yandan da toplumun temel gereksinimlerini karşılamak amacına yönelik üretimi, ileri teknoloji ile bütünleşerek oluşturabilecektir. Gerçekten de, sömürsüz bir altyapı kendi varlığını sürdürebilmek için gereken yoğun bilinci oluştururken, insanı biçimleyen öğeleri, kapitalist sistemden farklı olarak olabildiğince soyutluktan kurtarmaya çalışacaktır. **O halde altyapının sömürsüz olması, gerçek bir beslenme, eğitim ve sağlık olayının ön koşulu olacaktır.**

Tablo: 1.A. : 0-60 aylık çocukların ağırlık yönünden değerlendirilmesi (% olarak)

Sınıflar	Normal	Zayıf	Çok zayıf
Büyük kentler	89.5	10.1	0.4
Kentler	77.7	19.5	2.8
Kasabalar	81.4	15.8	2.8
Köyler	77.4	19.8	2.8

Kaynak : Köksal, O.: Türkiye'de Beslenme-Sağlık ve Gıda Araştırması, 1974. (Unicef).

Tablo 1.B. : Türkiye'de 12-17 yaş erkek ve kız grubundaki gençlerin ağırlık ölçülerinin ortalama ve standartlara göre değerlendirilmesi. (% olarak)

Yaş Grubu	Erkek		Kız	
	Normal	% 80 Altı	Normal	% 80 Altı
12	73.0	17.0	81.8	18.2
13	85.4	14.6	80.7	19.3
14	91.2	8.8	87.6	12.4
15	85.9	14.1	79.7	20.3
16	87.4	12.6	79.1	20.9
17	85.0	15.0	74.8	25.2

Kaynak : Köksal, O.: age. düzenlenerek.

Tablo 2. : Tüm bölgelerde yerleşim yerlerine göre hayvansal protein tüketimi. (% olarak) (gr./T.Ü./gün)

	10 ve daha az	11-15	16-20	21 ve üstü
Büyük kent	10.2	12.5	13.2	64.1
Kent	27.4	15.7	14.9	42.0
Kasaba	24.5	16.0	13.0	46.5
Köy	44.3	18.4	13.6	23.7

Kaynak : Köksal, O.: age.

Tablo 3 : Hastanın, hastalığının devam ettiği gün sayısına göre kime götürüldüğü. (% olarak)

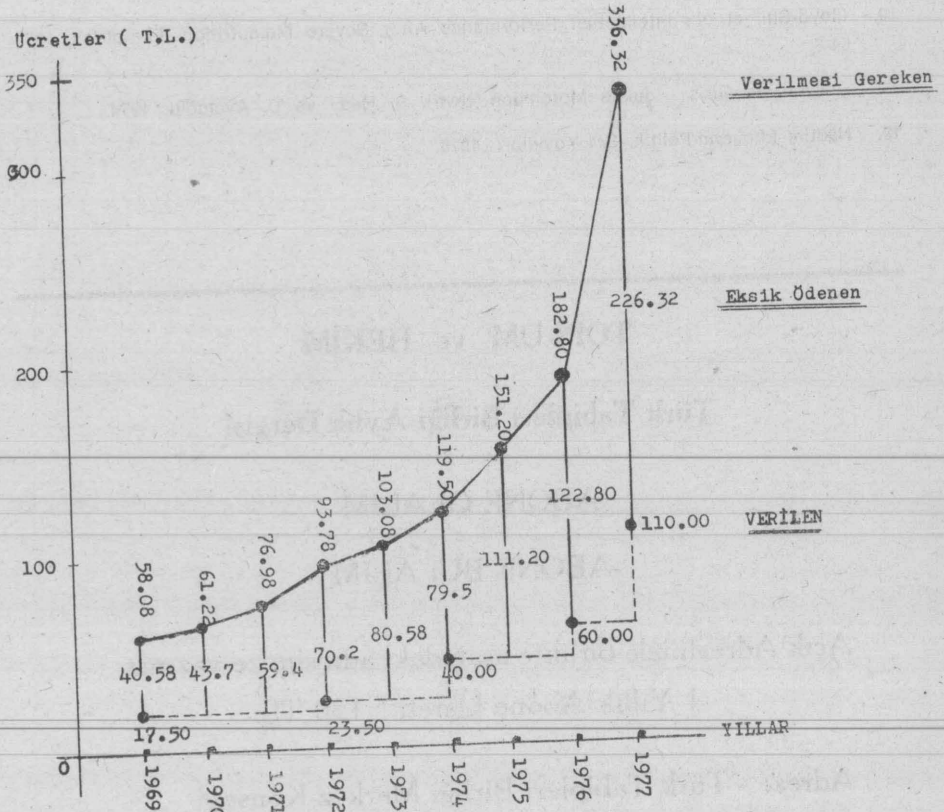
Hastalığın devam ettiği gün sayısı	Kimseye	Eşe-dosta	Eczacıya	Yardımcı sağlık Personeline	Özel doktora	Kamu doktoruna
3 gün ve daha az	84.3	2.0	2.9	2.0	5.9	2.9
4-6 gün	75.0	1.8	—	3.6	19.6	—
7-9 gün	68.2	—	0.9	1.9	28.0	0.9
10-21 gün	57.1	2.0	2.0	0.7	32.0	6.2
22-30 gün	45.2	1.9	—	2.9	35.6	14.4
31 gün üzerinde	34.2	0.3	3.6	2.3	39.0	20.6

Kaynak : Yozgat : Proje Başlangıcında Ana-Çocuk Sağlığı, Aile Planlaması ve Sağlık Uygulamalarında Genel Durum, 1976.

Tablo 4.: İlk-Orta-Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Baba Mesleklerine Göre Dağılımı (% olarak), 1974

Okul	Bu çağda okuyan	Tarım	İşçi	Serbest	Memur - Bürokrat
İlkokul	73.0	59	19	15	7
Ortaokul	19.0	—	—	—	—
Lise	9.0	—	—	—	—
Üniversite	3.0	17	8	3	42

Kaynak : Sosyalizme Giriş - Julius Motch'dan çeviri S. Hilav ve D. Avcıoğlu. 1974.

TABLO 5. Türkiye'de Sekiz Yıllık Asgari Ücret Uygulaması
(Osman Nuri Koçtürk'ün izni ile)

KAYNAKLAR :

1. Köksal, O.: Türkiye'de Beslenme-Sağlık ve Gıda Araştırması, 1974. Unicef Yayını.
2. Duruk, Ç.: İş Kazaları, TOB: Eylül-Ekim/1977.
3. Abal, G.: Çocuk Beslenmesinde Sosyal Yardım ve Eğitimin Yeri, İstanbul Çocuk Kliniği, 1976: 63.
4. Chase, H. P. and et al.: Nutrition and Child Development, New Eng. J. Med.: 282:17.
5. Scrimshaw, N. S. et al.: Malnutrition, Learning and Behavior. Amer. J. Clin. Nutr., 20/5, 493, 1967.
6. Merdol, T.: Beslenme ve Mental Gelişim: (yayınlanmamış derleme).
7. Family Formation Patterns and Health. WHO-1977.
8. Köysel Bölge Sağlık Hizmetlerinin Değerlendirme Metodolojisi, 1972.
9. Yozgat: Proje Başlangıcında Ana-Çocuk Sağlığı, Aile Planlaması ve Sağlık Uygulamalarında Genel Durum. 1976.
10. Lloyd-Still et al.: Intellectual Performance After Severe Malnutrition. Pediatrics. 1974: 54-3.
11. Sosyalizme Giriş - Julies Motch'dan çeviri. S. Hilav ve D. Avcioğlu. 1974.
12. Nikitin; Ekonomi-Politik. Sol Yayınları - 1976.

TOPLUM ve HEKİM

Türk Tabipleri Birliği Aylık Dergisi

ABONE OLALIM

ABONE BULALIM

Açık Adresinizle birlikte aşağıdaki adresimize yazınız :

1 Yıllık Abone Ücreti : 150 TL.

Adres: Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi

Türkocağı Cad 19 Çağaloğlu/İST.